

Itineraris a la serra Calderona

L'alineació de les serres de la Calderona i Portaceli forma part de la serralada Ibèrica. Des del massís de Javalambre, enclavat ja en terres aragoneses, va perdent progressivament altitud a mesura que s'acosta al mar Mediterrani.

Constitueix la divisòria d'aigües entre les conques del Palància i del Túria sobre les quals ofereix magnífiques panoràmiques.

Les comarques del Camp de Túria i del Camp de Morvedre semblen recolzar-se en la serra per a desplegar-se en fèrtils piemonts intensament cultivats. Ambdues comarques atresoren un ric patrimoni que té els millors paisatges naturals, precisament, a les serres de la Calderona i Portaceli. A pesar de la proximitat a l'àrea metropolitana de València, la modèstia de les seues altures i el seu caràcter sempre amable, les serres

ofereixen una gran diversitat i qualitat de paisatges, i immillorables condicions per a la pràctica d'activitats recreatives a l'aire lliure. Si es vol disfrutar pausadament de la naturalesa i del delicat treball de construcció paisatgística exercit per generacions d'habitants, és preferible deixar l'automòbil i recórrer aquests paratges amb l'assossegat pas de l'excursionista, a cavall o en bicicleta.

Les serres de la Calderona i Portaceli ofereixen magnífiques condicions per a la pràctica de l'excursionisme, condicions que han sigut aprofitades pels anomenats Senders de Gran i Curt Recorregut. Aquests itineraris recuperen els tradicionals camins i sendes rurals i se senyalitzen

amb pintures i balises per tal de facilitar-ne la utilització. Els pot recórrer qualsevol persona que tinga una adequada forma física i un mínim hàbit de caminar per la muntanya. No oblide que el manteniment d'aquests paisatges és responsabilitat de tots. No faça foc i enduga's els residus fins a una localitat on els puga depositar en un lloc adequat. Respecte els cultius i les construccions rurals, com també la vegetació i la fauna naturals.

Xarxa de Senders de Gran i Curt Recorregut

Les serres de la Calderona i Portaceli estan recorregudes pel Sender de Gran Recorregut GR-10 (europeu E-7) que uneix el Mediterrani (Puçol) amb l'Atlàntic (Lisboa) i creua tota la península Ibèrica. Està senyalitzat amb marques de pintura blanca i roja i té algunes variants que l'uneixen a les localitats d'Estivella i Serra. El GR-10 es comunica amb els Senders de Curt Recorregut (marques blanques i grogues) PRV-8 Olocau-Tristán, PRV-63.9 Gátova-Soneja i PRV-63.8 El Hontanar-Altura. A les localitats de pas dels senders abalisats trobarà plafons informatius. El Sender de Gran Recorregut GR-10 disposa d'un fullet explicatiu editat per la Conselleria de Medi Ambient.

El sector del GR-10 més pròxim al mar (Serra-Puçol) permet accedir a cims com el Picaio i el Garbí, els quals són esplèndids miradors sobre les comarques del Camp de Túria, el Camp de Morvedre i l'Horta. El tram del GR-10 entre Serra i Gátova recorre el cor de la

serra de Portaceli, on es troben el mirador de Rebaladors i alguns paratges de gran valor botànic com la sureda del barranc de la Falaguera.

Per als amants de la bicicleta

Les carreteres que s'endinsen per la serra ofereixen a l'aficionat interessants recorreguts; a més a més pot aprofitar-se el ferrocarril de via estreta-metro per a portar la bicicleta fins a Lliria, Bétera o Rafelbunyol. Les possibilitats per a la bicicleta de carretera són

moltes. La ruta cap al coll de l'Oronet per Nàquera i Serra és tota una clàssica per als ciclistes valencians i alguns trams de vorera d'emergència estan adaptats al trànsit ciclista. Des de Lliria o Bétera s'inicien itineraris cap al port de Chirivilla per Olocau i Gátova. L'ascensió des de Segart (260 m) fins al Garbí (560 m) és un curt però molt exigent port els tres primers quilòmetres del qual tenen una mitjana de pendent superior al 8,5 %. Es poden fer interessants itineraris unint els dos vessants de la serra.

Els qui preferisquen la bicicleta de muntanya disposen d'una àmplia xarxa de pistes en què poden traçar el seu propi recorregut. Des de Serra fins a Gátova es pot recórrer l'eix de la serra en paral·lel al GR-10 per pistes que, al seu torn, es comuniquen amb Portaceli i Nàquera.

Publicacions i cartografia

És recomanable la consulta de mapes per a la realització d'activitats esportives i recreatives d'aire lliure, i també per a complementar la informació escrita. L'àrea de la Calderona queda inclosa en els següents fulls del mapa a escala 1/50.000: Villar del Arzobispo 28-26 (667), Sagunt 29-26 (668), Lliria 28-27 (695) i Burjassot 29-27 (696). També hi ha disponibles la majoria dels corresponents fulls a escala 1/25.000 de l'Institut Geogràfic Nacional i alguns fulls a escala 1/10.000 editats pel Servei Geogràfic de l'Exèrcit.

Les serres de Portaceli i Calderona, vertadera escola d'excursionisme per a València i la seua comarca, disposen d'unes quantes obres la consulta de les quals serà d'interés per al visitant. S. Puchades ha publicat: *Redescobrir la serra Calderona* (València, Centre Excursionista de València, 1990); "Portaceli i la Calderona, una serra per descobrir" (en el número 803 de la revista *Muntanya* del Centre Excursionista de Catalunya, 1996); i "Tres excursions a la serra de Portaceli i la Calderona" (en el número 804 de *Muntanya*, 1996).

Un bell llibre de dibuixos i comentaris sobre la serra és el d'A. Doménech *Descripción y dibujos de la sierra Calderona* (València, Centre Excursionista de València, 1992). El Centre Excursionista de València ha publicat dos fullets amb les activitats que es poden fer des de les instal·lacions del refugi de Tristán i del refugi V. Penyafort. Els escaladors disposen del treball de J. Grifoll et alii *Penyes de Guaita, Guia d'escalada* (València, Centre Excursionista de València, 1997).

Dades d'interés
Les comarques del Camp de Túria i Camp de Morvedre, en les quals s'enclaven les serres de Portaceli i de la Calderona, disposen de bones comunicacions. Hi ha línies regulars d'autobús des de València cap a la majoria de les poblacions de l'àrea. Els ferrocarrils de via estreta-metro de la Generalitat Valenciana uneixen València amb Lliria, Bétera i Rafelbunyol. El ferrocarril de Renfe discorre per València, Sagunt i les localitats de la vall del Palància.

L'accés en automòbil es pot efectuar per tres rutes principals:

- L'autovia A-23 recorre el vessant nord de la serra seguint la vall del Palància.

- La carretera CV-35 (València-Ademuz) és autovia fins a Lliria, uneix les principals localitats del Camp de Túria i es comunica amb la CV-25, carretera que creua la serra pel pic de Chirivilla fins a Segorbe.

- La carretera CV-310 passa per Bétera i creua la serra pel coll de l'Oronet.

Oficines d'Informació Turística

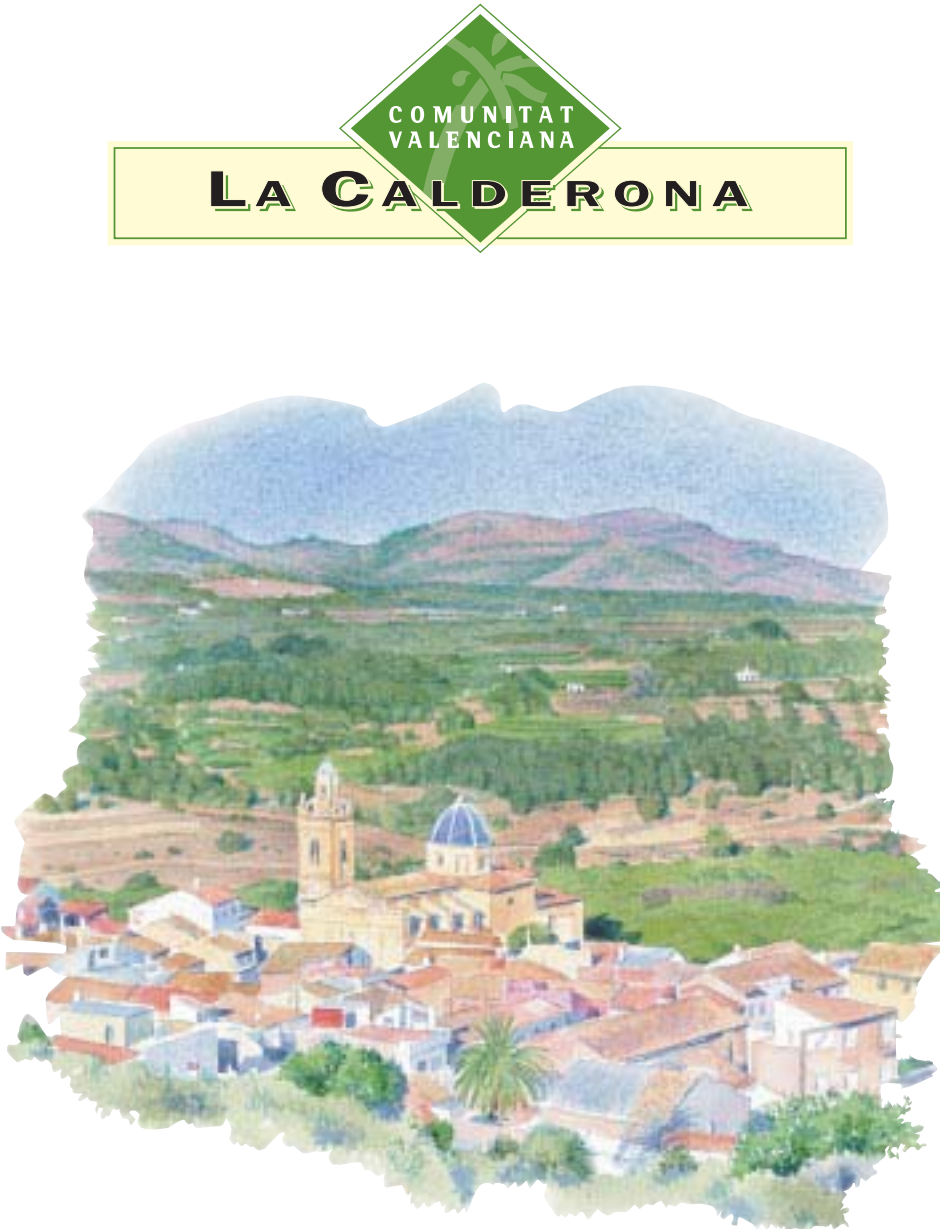
Tourist Info València-Pau
Carrer de la Pau, 48
46003 València
Tel.: 96 398 64 22
Fax: 96 398 64 21
E-mail:valencia@touristinfo.net

Tourist Info Sagunt
Plaça del Cronista Chabret, s/n
46500 Sagunt
Tel.: 96 266 22 13
E-mail:sagunto@touristinfo.net

Tourist Info Camp del Túria
Mancomunidad de Camp de Túria
Pla de l'Arc, s/n
46160 Lliria
Tel: 96 279 36 19
Fax: 96 279 26 61
E-mail:campdeturia@touristinfo.net

Tourist Info Serra
C/ Sagunt, 31 bajo
46118 Serra
Tel: 96 168 81 25
E-mail:serra@touristinfo.net

www.comunitatvalenciana.com

"En aquelles muntanyes creixen pins, sureres, alzines, ginebres i una quantitat prodigiosa d'arbusts i d'herbes que encatifen el sòl. Baixava de la muntanya xafant sempre plantes i apartant les branques dels arbusts que em dificultaven el pas els més comuns eren aladerns de fulla estreta, arboços, aladerns, matapolls, marfulls, lligaboscós, llentiscles, baladres i cabreres".

Així descriu Cavanilles les serres de Portaceli, nom amb el qual fins a les primeres dècades del segle XX es coneixia la serra de la Calderona. Fins aleshores, el terme Calderona corresponia únicament a la zona compresa entre el Garbí i el Picaio.

Aquest massís muntanyós -enclavat entre les províncies de Castelló i València- ha sigut i és un referent del paisatge valencià.

Cobert de boscos, travessat per barrancs que trenquen els camins i esquitat de multitud de fonts i brolladors -font del Llentiscle, de la Vella, Sentig, del Berro, del Poll, Saladilla, de Sant Antoni, la Prunera, la Umbría, la Gota i del Sapo- ofereix al viatger mil possibilitats: pobles tranquils i acollidors on es poden passar unes bones vacances, sendes per a fer excursions a peu, a cavall o en bicicleta de muntanya i, per als més arriscats, pics i congostos en què es pot practicar l'escalada esportiva. Els amants de la fotografia podran captar imatges de rares espècies d'insectes i plantes que només es troben aquí, a més a més de panoràmiques extraordinàries des de llocs com el promontori del Picaio o els cims del Gorgo, la Penya-roja, la Moratilla, el Garbí o Rebalsadors, que són els punts més alts de la Calderona. Al mateix temps, la proximitat al mar permet ràpides visites a les platges de València i Castelló.

Extenses masses de pins es mesclen amb sureres, alzines i arboços, i als barrancs més frondosos, els salzes, els oms i els xops alternen amb el baladre, l'esbarzer, la cornicabra, el server i l'arc blanc. La coberta vegetal és molt rica i el seu sòl, encatífat de matolls de romer, coscolla o garric, llentiscle, bruc i tomaní té en l'estepa l'espècie més valuosa. Se'n coneixen fins a sis varietats, les quals Cavanilles va denominar estepa blanca, de fulla de romer, crespa o de fulla arissada, estepa negra, de fulla de xop i estepa amb fulles de sàlvia.

Sobrevoles aquestes muntanyes l'esparver, el gamarús, el mussol banyut, l'àguila marcenca, l'àguila

calçada i el silenciós enganyapastors gris. Als cims i als vessants, el senglar, l'esquirol i la rabosa comparteixen espai amb la geneta, el teixó, la mostela i la fagina. Una gran varietat d'amfibis, rèptils i insectes -amb espècies poc comuns com el gripau d'esperons, l'ofegabous, la colobreta cega i el fardatxo ocel·lat, també anomenat llangardaix ocel·lat- completen l'abundant fauna de la Calderona.

A més dels seus valors naturals, la Calderona té multitud de restes històriques i arqueològiques -testimonis del seu passat ibèric, romà i musulmà- que componen un ric patrimoni que anirem descobrint en uns pobles que s'estenen al llarg de les comarques del Camp de Túria i el Camp de Morvedre.

Iniciem el recorregut al Camp de Morvedre, comarca en que els pobles, assentats en dues menudes valls, s'alineen al llarg de la vall que forma el riu Palància. A cavall entre els turons del Salero i Sant Miquel, a Gilet, els pics de l'Àguila, Xocainet i Redona ens inviten a guanyar els seus cims.

Des de la població, deixant arrere la ribera del Palància, arribarem al monestir de Sancti Spirit, també anomenat Sant Espèrit del Mont, un conjunt monumental construït en el clàssic estil popular valencià i fundat al segle XV. Un claustre rodeja la cuidada horta de tarongers i, a l'interior de l'església, una col·lecció de 66 quadres de Josep Benlliure relaten la vida de sant Francesc. Al nord-oest, per un camí tortuós que avança entre pins i romer i va formant un dels paratges més bells de la comarca, Segart exhibeix les seues cases al vessant d'un tossal per on puja un viacrucis fins a l'ermita. Des de Segart podem acostar-nos a la font de l'Or, a Penya-roja (al límit amb Náquera), i visitar una pedrera abandonada de la qual s'extreia el marbre que Cavanilles va anomenar "pedra de flors (...), la més preciosa pedra i sens dubte la millor del Regne després de la bretxa de Tabarca".

De nou vora el Palància, Albalat dels Tarongers, població assentada sobre un monticle a la vora esquerra del riu, ens ofereix un paisatge en què els boscos de pins alternen amb el taronger, l'ametller i el garrofer. Per Estivella discorren, buscant el Palància, els barrancs del Pla, de Linares, de la Carrasca i de Beselga. Terra d'aigües riques, podem veure en funcionament un aqüeducte romà -que és séquia major de Sagunt- i les fonts de Barraix i de Beselga, molt apreciades per les seues propietats curatives. Des de Barraix es pot accedir al Garbí i, des del seu cim, al costat

de les restes d'una ermita i una antiga fonda, es pot contemplar una magnífica panoràmica de tota la comarca que arriba fins al mar.

Si pugem a Torres Torres observem el contrast entre la suavitat de la part oriental, plena de tarongers i arbres fruiters, i la zona agresta i muntanyosa de l'oest, amb altituds que superen els 500 metres i arriben als 725 al pic de la Nevera. El poble, que mereix una visita detinguda, s'estén al peu d'un turó coronat per un xicotet castell del qual es conserva una de les quatre torres i part de les muralles. Algimia de Alfara i Alfara de Algimia comparteixen toponímia, i amb Algar de Palancia, un relleu irregular, pla a les riberes i trencat als extrems que es cobreixen de pi, coscolla, romer i timó.

Pel coll de la Vinya o de l'Oronet, ja al Camp de Túria, arribem a Serra. Poble dominat per les ruïnes d'un castell, els pics de Rebalsadors i l'Alt del Pi -amb una altitud de vora 800 metres- formen un mur de protecció i han afavorit els cultius de cireres que li han donat justa fama i a les quals dediquen una festa. Una passejada pels voltants ens permetrà conèixer bells paratges com el puntal del Sapo, la cova Soterranya, la cova Papallona o descobrir, a la falda de Rebalsadors, l'anomenada "Mina de Plata" que ja ningú no recorda quan i com es va explotar.

Entre Serra i Náquera, un camí cap a ponent ens condueix a la cartoixa de Porta Coeli. A mesura que avancem, és fàcil entendre per què els monjos, allà pel segle XII, van triar aquest lloc per al seu recolliment i també el nom que li van donar: Porta Coeli. I és que aquesta menuda vall que de sobte s'obri enmig de la serra, sembla extreta d'un conte medieval. El terreny va ser comprat pel confessor de Jaume I, el bisbe Albalat, i la construcció es va iniciar l'any 1272. Els claustres, l'església gòtica i una pinacoteca amb obres de Ribalta i Alonso Cano en són les parts més interessants, però, com que l'accés està prohibit a les dones i molt restringit als homes, cal acontentar-se amb la bella panoràmica que es contempla des de l'exterior o fer un recorregut a peu per l'aqüeducte gòtic.

Náquera té els punts més alts als cims del Pinar, als Trencalls, al Montcudio i al Cabeç Bord. La resta és un piemont de materials erosionats, arrossegats i sedimentats pels barrancs de l'Or, de Náquera i de Carraixet. Ja en la població podem visitar l'església del segle XVIII i el calvari, amb una ermita dedicada al sant d'Assís que guarda un interessant retaule del segle XV. Als seus voltants, les coves de la Corralissa i dels Estudiants, el puntal dels Moros, les fonts del Salt i de l'Or són bells paratges per on val la pena perdre's. En travessar el barranc de Carraixet, Bétera mostra el seu rehabilitat castell i la torre Bofilla com a testimoni del passat àrab.

A 560 metres sobre el mar, Gátova exhibeix els punts més alts de la Calderona: el Gorgo assoleix els 907 metres i els pics del Àguila, l'alto de Calera i Piezarroya superen els 800. Els seus abundants brolladors inviten a fer una parada i tastar les seues aigües a les fonts d'Iranzo, Rebollo, Delicias, pic del Àguila, Fuente Fria, de la Alameda, del Muro... que esguiten el terme entre pins, sureres, carrasques i romer. Cap al sud, seguint el barranc de Carraixet, hi ha Marines Viejo i Marines Nuevo i en una fondalada rodejada de muntanyes, Olocau, on ens detindrem a fi de veure una xicoteta campana gòtica que, contén, procedeix de la cartoixa i les ruïnes del castell del Real del qual diuen, amb orgull, que va ser el primer a ser atacat pel Cid i un dels últims a rendir-se a Jaume I. A ponent, a la zona de transició amb els Serrans, Casinos ofereix al viatger els seus famosos confits (fruits secs recoberts d'una capa de sucre endurit) i garapinyades (fruits secs recoberts d'almívar pres formant grumolls).

Al turó de Sant Miquel els ibers van fundar Edeta, capital de l'Edetània ibèrica que va perdurar fins a la romanització. Destruïda pels exèrcits de Sertori, els seus habitants van haver de baixar al pla on van edificar una ciutat on hui es troba Llíria. Restes d'aquest brillant passat són les ceràmiques pintades més interessants del món ibèric -que s'exhibeixen al Museu de Prehistòria de València- i el mosaic conegut com Els dotze treballs d'Hèrcules, que ocupa un lloc d'honor al Museu Arqueològic Nacional. Durant el domini musulmà va ser seu del cadí (jutge designat pel califa); Jaume I li va atorgar la seua carta de poblament i Felip V va crear el ducat de Llíria, unit definitivament a la casa d'Alba per l'enllaç del tercer duc amb Teresa de Silva, duquessa d'Alba, les restes de la qual descansen aquí.

Una passejada tranquil·la per Llíria ens permetrà descobrir l'interessant patrimoni d'aquesta població: a la plaça Major, el Palau Municipal -amb rang d'antic palau de la casa d'Alba- magnífic edifici renaixentista i l'església arxiprestal de l'Assumpció, en la qual destaca la cúpula barroca i la façana. Visitarem també l'església de la Sang, excel·lent mostra de romànic de transició i les de Sant Francesc, de l'Assumpció i del Remei. Llíria ha adquirit prestigi internacional gràcies a la música i a les dues bandes que té, la Primitiva i la Unió Musical, per la qual cosa les seues d'aquestes agrupacions són una visita obligada. Abans d'abandonar Llíria, ens acostarem al monestir de Sant Miquel, on la tradició conta que es guarda una ploma de l'ala de l'arcàngel, i a l'ermita i la font de Sant Vicent, els dos paratges més visitats per la gent de tota la comarca.

En el nostre recorregut pel pla de Llíria farem una parada a Benaguasil des d'on pujarem al santuari de Montiel; a Benisanó tastarem les seues aigües curatives i admirarem el castell rodejat de muralles; i, finalment, ens detindrem a La Pobra de Vallbona, on s'han construït moltes urbanitzacions.

Cavanilles va escriure "El Túria després d'haver recorregut 20 lloguers entre muntanyes, tancat en profundes gorges, queda lliure en les proximitats de Llíria, que és on comença a fertilitzar els camps i les riberes fins al mar". Des de Llíria fins a València el pla ofereix hui la mateixa imatge i posa el punt final al nostre viatge.

La cuina és molt variada; es mesclen elaborats plats típics d'interior com ara olles i calderetes amb les clàssiques ensalades i mil varietats d'arrossos de la costa. Així, Serra, Benisanó i la Pobra de Vallbona han aconseguit gran fama per les seues paelles d'arròs i Náquera pels embotits. Entre les postres, les cireres de Serra i les bresquilles i els confits de Casinos rivalitzen amb els ametllats i les rosquilles que podem trobar en cada poble.

Les festes van succeint-se a la zona al llarg de l'any. A les celebracions patronals s'uneixen romeries i pelegrinatges a ermites i santuaris en què el volteig o ventament de campanes, la música i el foc són els protagonistes. Entre totes cal que destaquem per la vistositat la Processó de les Alfàbegues de Bétera, en què s'exhibeixen plantes monumentals que superen els dos metres d'alçària.

- ▲ Cima
- ▲ Escalada
- ▲ Árbol monumental
- ▲ Ermita
- ▲ Castillo
- ▲ Monumento / Museo
- ▲ Pozo de Nieve
- ▲ Turrónes / Peladillas
- ▲ Alfarería
- ▲ Bodegas / Vinos
- ▲ Fuente
- ▲ Área recreativa
- ▲ Área de acampada
- ▲ Refugio
- ▲ Albergue
- ▲ Hotel / Pensión
- ▲ Restaurante
- ▲ Actividades aire libre
- ▲ Centros de Salud 24 h
- ▲ Gasolina
- ▲ Puerto Montaña
- ▲ Oficinas de información turística

- Cursos de agua
 - Carreteras
 - Autopista-Autovía
 - Ferrocarril
 - Itinerario excursionista señalizado
- inferior a 200 m
■ 200 m - 400 m
■ 400 m - 600 m
■ superior a 600 m

